

Het oude Lochem (1)

Door H.J. Breukink-Esselenbroek

In de jaren 70 kreeg mevrouw R. Breukink-Esselenbroek van medebewoners uit het verzorgingshuis waar zij toen verbleef het verzoek om de prachtige verhalen die zij kon vertellen over hoe het er vroeger in Lochem aan toe ging, aan het papier toe te vertrouwen. Zij voldeed graag aan dit verzoek. Nog gezegend met een gezonde geest was zij in staat haar herinneringen aan die tijd feilloos weer te geven. De eerste aflevering van haar boeiende relaas kunt u hier lezen. In volgende nummers van Land van Lochem verschijnen meer van haar herinneringen (Almen, juni 1975).

Wie was mevrouw Breukink?

Geboren op 3 februari 1892, kraag zij de namen Hendrika Johanna (koosnaampje “Riekeman”) Esselenbroek. Haar vader was schoenmaker en het gezin woonde in de Molenstraat op no. 9, naast toentertijd slager Locht (nu Etos). Zij trouwde op 19 januari 1917 met Hendrik Jan Breukink, geboren op 7 juli 1886 in Borculo. Hendrik Jan was hoefsmid en leerde het vak bij smederij Campagne op de Nieuwstad. In 1911 begon hijzelf een smederij in de Molenstraat op no. 26. Daar stichtten zij een gezin en er kwamen drie kinderen.

Mevrouw Breukink kwam uit een muzikale familie, maar was zelf ook bedreven in het schrijven van gedichten en ander proza. Voor feesten en partijen kon men altijd een beroep op haar doen en haar pennevruchten mochten er zijn. Mevrouw Breukink overleed in 1979 op 87-jarige leeftijd.

Bron: Mevrouw R. Breukink- Lulofs Umbgrove

Onlangs werd me gevraagd om oude gewoonten, gebruiken e.d. eens op te schrijven. Zelfs werd mij dit schrift meegebracht, opdat ik het toch doen kon. Nou, en daar gaan we dan! Maar waar moet ik mee beginnen? Ik ben 83 jaar, dus een besje van de vorige eeuw, toen er nog geen auto's of bussen op de weg waren. Zie, daar ben ik nu toch al aan de gang met mijn memoires.

Koolhaas

Ik ben een zuivere Koolhaas, scheldnaam voor een geboren Lochemer. Hoe ze aan die naam gekomen zijn? Wel, enige lieden zagen in de Enk een heel grote haas zitten en gingen er met een heleboel jagers uit Lochem op af. Ja, daar was hij. Goed gemikt, geraakt en de haas stortte ter aarde. Gauw er op af. En wat bleek? Hij had hoefijzers onder en bleek een ezel te zijn. Na die tijd heette iedere geboren Lochemer een koolhaas, want de ezel had in een koolland gelopen.

Grachten

Lochem was in die dagen een klein stadje. Rondom het plaatsje liepen grachten met prachtige eikebomen er langs. Buiten die grachten was er nog weinig bebouwing. In plaats van straten over het water had je in mijn tijd bruggen. Daarv66r waren er poorten, waar 's nachts wachten zaten om de bevolking te behoeden, maar dat was er in mijn tijd al niet meer. Op de Nieuwstad waren een paar “enkele huizen”, herenhuizen, van Notaris Schiethart, Crooswijk en De Bruin en een enkele neringdoende.

Mijn vader wist nog dat de Nieuweweg er niet was en ze daar schaatsen onderbonden en naar Borculo reden. Hotel Bak en 't Welna waren er op de Stationsweg, nu Prins Bernhardweg. De stoomtram van Deventer naar Borculo liep er buiten om, langs Nieuweweg, Hotel Bak, langs fabriek Naeff, die ongeveer in 1870 gesticht is. Ook was er een eekschuur van de fa-

milie Reerink, waar de schors van de bomen geklopt werd en waar later het leder mee gelooid werd, of liever huiden. Op een muurtje stond een grote bel, waar een belleman mee langs de tramrails liep van de Nieuweweg tot voorbij de inrit van de Molenstraat, iedere keer als er een tram kwam. Was die gepasseerd, dan ging de bel weer op het muurtje. Stel je dat nu eens voor! Maar ja, er was geen verkeer op de weg. Auto's en bussen waren er nog niet, alleen paard en wagen van een vrachtrijder of iets dergelijks.

De eerste auto, vliegmachines

Toen de eerste auto in Lochem bij Hotel Bak in de schuur stond, liep half Lochem uit om dat wonder te zien. Ik geloof dat het van een herenhuis uit Laren was. Het nummer was M 1. De auto's hadden letters van de provincie voor hun nummer. In Gelderland was het een M. Maar bussen zijn hier pas veel later gekomen. Men vond het zelfs tamelijk riskant

om in een bus te reizen.

In 1914 waren hier grote manoeuvres in de Achterhoek en zagen we de eerste vliegtuigen. Ze daalden op de Goorseweg in een weide en moesten met mankracht weer de lucht in. Er draafden en duwden verscheidene stadsgenoten achter, tot de propellers aansloegen en de machine de lucht in ging. Eén vloog er echter niet lang en niet hoog. Een eindje verder kwam hij namelijk in een boom terecht. En de hulpen konden hun petten weer opzoeken, die door de wind van de propellers waren afgerukt.

Bestrating en riolering

Goede oude tijd. De bestrating van de binnenstad was ook nog niet alles. Er waren stinkende goten aan weerskanten, dan een klinkerpad van ongeveer 60 cm en het middenvlak had Brabantse keien (vierkante stenen, ongeveer 10 cm in het vierkant).

Riolering was er niet, maar overall stonden stadspompen. Natuurlijk had ook iedere keuken zijn eigen pomp, waar je met een zwengel het water naar boven bracht.

Stadsomroeper met vis

Verder had je een stadsomroeper, Evert met de panne, een ronde koperen pan waar hij op afstanden drie harde slagen op gaf en den volke verkondigde dat de ijsbaan geopend was, of dat er vis aan de afslag was. Hij liet die vis zelf komen en verkocht die dan 's avonds bij het schaarse licht van de antieke lantaarn, die nu nog op de markt op de zelfde plaats staat. Een aantal geïnteresseerden stond er omheen als Evert de deksel van de vismand haalde en de mand omkeerde. Een stuk of tien, twaalf vissen lagen daar dan, meestal schol, schelvis of spiering. Met een aanwijsstok tikte hij tegen de vis en dreunde bij afslag op, bijvoorbeeld 70-69-68-67 enz. tot er één riep "mien" en dan zei Evert: "Achter is veur"(die achteraan stond was het eerste).

Paasvuur, kermis

Met Pasen ging het in optocht naar de Paasberg waar het paasvuur ontstoken werd, een oud heidens gebruik om de winter op de vlucht te jagen en het voorjaar in te luiden. Tegenwoordig is dat paasvuur op de Koedijk een surrogaat van vroeger.

Er waren vier grote jaarmarkten: Meerten Keur, Meimarkt, Herfstmarkt en Kermis. Met Maarten Keur gingen wij met een stuk krijt de straat op en mocht je alle meisjes, vooral boerinetjes een streep met dat krijt over de rug doen, de betekenis hiervan was, dat die meisjes dan volwassen waren en met het "jongevolk" uit mochten gaan. Kermis was een afkorting van kerkmisp. De hele markt stond dan vol spelen en kramen, koekkramen en snuisterijen.

Een moderne variant hiervan is er nog altijd, maar het is wel anders. Nu, in 1975, kost bijvoorbeeld een rit in de draaimolen 35 cent, in 1900 (mijn jeugd) kostte het 1 en met opgestoken haar 2 cent. Nu gaat alles elektrisch, toen met handkracht. De draaimolen werd getrokken door een paard, dat om de 5 of 6 uur verwisseld werd.

School

De leerplicht werd in 1900 wettelijk van kracht. Voor die tijd was het vrij of je al of niet naar school ging. Je begon met een lei en griffel, later met een schrift en een pen die geregeld in de inktpot gedoopt moest worden. De inktpot zat in de bank op het voorblad, een heel geknoei.

Ook was er een Bewaarschool waar je vanaf drie jaar mocht komen. De onderwijzeressen waren meestal niet gediplomeerd. Ik ging er ook heen, maar de leerstof was niet veel bijzonders. Ze werden in de volksmond "boksenbinders" genoemd. De kleintjes moesten vaak naar de WC, vandaar.

Op de markt, waar nu het Postkantoor is, was een jongensmulo.

Die leerlingen moesten eerst ontgroend worden. Dat ging op de markt onder de pomp.

De meisjes gingen naar de Meisjesschool, die nu (*in 1975, red.*) nog gebruikt wordt als kleuter-crèche. De meisjes kregen daar onderricht in talen, borduren e.d. Verder was er geen gelegenheid tot het volgen van voortgezet onderwijs zoals nu. Een vak leerde je wel bij een baas.

Ontspanning en bruiloften

Veel ontspanning was er niet in die dagen. Twee keer in de winter was er Nutslezing, vaak gegeven door ds. Horst, waar de dames naar toe gingen met een stoof en een breikous. Er waren twee uitvoeringen van de plaatselijke comedieverenigingen en één van de gymnastiekvereniging Brinio, met bal na, waar we heerlijke oude walsen, Duitse polka's e.d. dansten.

In de huishouding ging het soberder toe dan nu. Het eten was eenvoudig: als brood kreeg je meestal roggebrood met een sneetje witbrood. Margarine was onbekend. Wie het betalen kon at roomboter en anderen aten smout, dat is varkensvet. Beleg kwam bijna niet voor. Stroop of suiker en als hartigheid een plakje kaas (16 cent per ons) of mager spek. Rookvles of ham kwamen op tafel als je ziek was en een enkele boer gaf met een bruiloft ham of kaas.

Bruiloften werden bij de bruid thuis gegeven. Eerst nodigden jonge mannen uit de familie of buurt de gasten, met een roos aan de pet en een traditioneel uitnodigingslied. De burens verzorgden die dag de bediening van de consumpties (koffie, bier en jenever) en bij het eten. Dan ging je aan tafel en vaak was er geen tafellaken of bordje. Twee speellieden met accordeons en een diep bord liepen rond de tafels en de aanzittenden deden een gave in het bord voor de muziek. Er werd buiten gedanst en later op de deel.